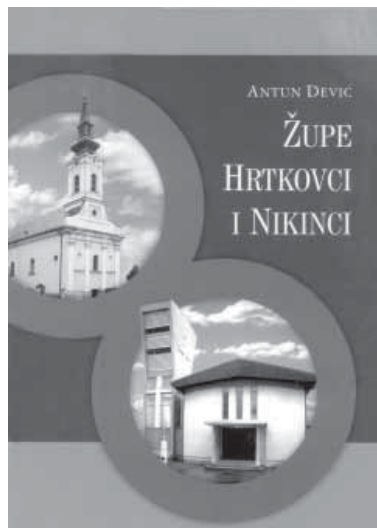

Antun Dević, *Župe Hrtkovci i Nikinci*, Vlastita naklada, Jarmina, 2010., 456 str.

U suvremenoj hrvatskoj crkvenoj historiografiji svojom se osobnošću te predanim i plodnim radom izdvaja svećenik Đakovačko-osječke nadbiskupije Antun Dević (Davor, 1941.) koji od 1984. službuje kao župnik u Jarmini. Uz završeni studij teologije u Đakovu, i uz redovne svećeničke obveze, Dević se od samih početaka svoga svećeništva živo zanimao za prošlost Đakovačke i Srijemske biskupije (danas Đakovačko-osječke nadbiskupije, te Srijemske biskupije). Slijedom tog interesa, vrlo rano započeo je sa sustavnim proučavanjem crkvene povijesti hrvatskoga sjeveroistoka, prikupljajući relevantnu literaturu te istražujući u domaćim, bečkim, rimskim i vatikanskim arhivima. Uz prethodno znanje latinskoga i talijanskoga, Dević je kroz praksu, zahvaljujući iznimnoj volji i odricanjima, naučio rano-novovjekovni talijanski jezik te svladao paleografiju i arhivistički zanat. Rezultate svojih istraživanja započeo je u većoj mjeri objavljivati sredinom devedesetih godina prošloga stoljeća, da bi danas njegov višedesetljetni trud bio okrunjen impresivnom bibliografijom koju čini gotovo trideset monografija i veći broj časopisnih priloga.

Jedan od posljednjih naslova iz radionice ovoga samoukog povjesničara jest monografija *Župe Hrtkovci i Nikinci*, objavljena 2010. godine u vlastitoj nakladi autora Antuna Devića te njegova bliskog suradnika vlč. Mirka Crnčana, župnika u Rokovcima i Andrijaševcima. Unutar korica ovoga izdanja, na više od 450 stranica i uz 900 bilježaka, prikazana je prošlost dviju župa koje su tijekom

svoje povijesti, a naročito tijekom protekla tri stoljeća, po istjerivanju Osmanlija, bile usko povezane te dijelile istu ili sličnu sudbinu.

Posrijedi je tek jedna iz niza sličnih, obimnih, na brojnim izvorima i literaturi zasnovanih lokalnopovijesnih monografija u kojima Antun Dević razotkriva i čitateljstvu podastire prošlost pojedinih slavonsko-srijemskih župa. Prvu župnu spomenicu jarminački je župnik objavio 2002. godine, a potom je u narednih deset godina, samostalno ili u suautorstvu, pridodao i daljnjih dvadeset monografija sličnoga tipa. Taj Devićev doprinos – prava mala biblioteka – zaslužuje više pozornosti nego što ju je dosad dobio, pa nije naodmet i na ovom mjestu pobrojati naslove tih knjiga. Pored navedene hrtkovačko-nikinačke spomenice, koju ovdje prikazujemo, riječ je o sljedećim knjigama: *Župa Podgajci Podravski* (2002.; suautor Frok Zefiq), *Župa Viljevo* (2003.; suautor Mirko Crnčan), *Župa Jarmina* (2004.), *Župa Rokovci-Andrijaševci* (2004.; suautor

Mirko Crnčan), *Župa Ruščica* (2005.), *Župa Kukujevc* (2006.), *Župa Rajevo Selo* (2006.), *Župa Vuka* (2006.; suautor Frok Zefiq), *Stanovnici župe Viljevo u XIX. stoljeću* (2007. suautor Mirko Crnčan), *Župa Čerević i Beočin* (2008.), *Župa Bapska* (2008.), *Župa Garčin* (2008.; suautor Stjepan Starešina), *Župa Lipovac* (2008.; suautor Mirko Jokić), *Župa Trnjani* (2009.; suautor Stjepan Starešina), *Župa Davor* (2009.), *Župa Ilača* (2009.), *Župa Slakovci* (2009.), *Župe Beška i Maradik* (2010.), *Župa Irig* (2010.; suautor Blaž Zmaić), *Župe Župa Oprisavci* (2011.). Drugi i nipošto manje vrijedan segment Devičeva znanstveno-istraživačkoga i arhivističkoga rada predstavlja objavljivanje arhivskoga gradiva koje se čuva u Rimu i Vatikanu, a tiče se slavonsko-srijemskoga prostora u XVII. i XVIII. stoljeću. U rasponu od šest godina (1999.-2005.), Dević je priredio četiri knjige dokumenata iz Tajnoga vatikanskog arhiva i Povijesnog arhiva Kongregacije za širenje vjere (danas Kongregacije za evangelizaciju narodâ), i u okviru tih zbirki objavio 962 dokumenta, na ukupno 2.260 stranica.

Spomenica hrtkovačke i nikinačke župe nije naprečac i na brzinu sastavljeno djelo, već je rezultat dugogodišnjega Devičeva interesa, marljivoga prikupljanja svakovrsnoga gradiva te, naposljetku, već karakteristične ozbiljnosti u pristupu pri obradi raspoloživoga gradiva. U predgovoru autor napominje kako je tijekom 38 godina prikupljao podatke o tim dvjema župama u rimskim i bečkim arhivima, Nadbiskupskim arhivima u Zagrebu i Đakovu, Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u nikinačkom, hrtkovačkom te nekim drugim župnim arhivima nekadašnje Đakovačke i Srijemske biskupije,

kao i u objavljenim izvorima i literaturi. Na žalost, godine 1914. srpska vojska zapalila je hrtkovački župni dvor, zajedno s kojim su izgorjeli i knjižnica i arhiv hrtkovačke župe, pa je time značajno otežano istraživanje povijesti te župe do Prvoga svjetskog rata.

Pri obradi prošlosti hrtkovačke i nikinačke župe Dević slijedi već prokušanu strukturu i obrađuje prošlost župâ, prikazuje izgradnju i osnovne značajke župnih crkvi i ostalih sakralnih objekata, opisuje župne dvorove, križne putove, župne filijale (Platičevo kao nikinačka filijala postoji i danas, dok su Klenak kao hrtkovačka i Grabovci kao nikinačka filijala egzodusom Nijemaca 1944. godine ostali bez katolika), groblja, raspela, zvona, orgulje, zatim donosi životopise župnika, kapelana i drugih duhovnih zvanja u župama ili poteklih iz njih, opisuje životne prilike župnikâ, a posebnu pozornost posvećuje i promjenama u sastavu stanovništva. Nakon *Predgovora* (str. 13) i kratkoga *Uvoda* (str. 15-28) slijedi osnovni dio knjige, podijeljen u sljedećih trinaest poglavlja: *Klementinska ili hrtkovačka misija u Srijemu* (str. 29-66), *Župa i župna crkva u Hrtkovcima* (str. 67-124), *Hrtkovački župnici* (str. 125-145), *Duhovna zvanja iz župe* (str. 147-160), *Imovina i prihodi* (str. 161-168), *Stanovništvo Hrtkovaca* (str. 169-190), *Društveni život* (str. 191-206), *Različiti izvori o selu i župi Hrtkovci* (str. 207-211), *Župa i župna crkva u Nikincima* (str. 213-308), *Župnici i duhovna zvanja iz župe Nikinci* (str. 309-339), *Imovina i prihodi* (str. 341-350), *Stanovništvo Nikinaca* (str. 351-384) te *Iz župne „Spomenice“ i drugih izvora* (str. 385-443). Na sâmom kraju knjige nalaze se *Izvori i literatura* (str. 445-455),

te *Bilješka o autoru* (str. 456). Kako je i iz navedenoga razvidno, monografija *Župe Hrtkovci i Nikinci* mnogo je više od župne spomenice, i autor je u svom djelu pored prošlosti župâ i vjerskoga života zahvatio i školstvo, kulturni i društveni život, razne aspekte svakodnevnoga života, a dotaknuo se i nekih značajki mjesnoga političkog života.

U prvoj polovici XVIII. stoljeća, po izgonu Osmanlija, bile su obnovljene župe u kugom i ratovima opustošenom Srijemu, a među njima su bile župe Hrtkovci i Nikinci u kojima su naseljeni katolički Albanci Klementinci. Nakon prvih nekoliko kaotičnih, nesređenih godina, godine 1742., na početku vladavine carice Marije Terezije, uređeni su u svojoj osnovi smještaj i životne prilike doseljenih Albanaca Klementinaca. Istodobno, sela su u upravnom pogledu bila uključena u okvir Vojne krajine, odnosno u okvir njezine Petrovaradinske pukovnije, čime je umnogome određen karakter i tempo njihova razvitka kroz narednih stoljeće i pol.

Župe su isprva bile u sastavu malene i materijalno siromašne Srijemske biskupije. Ubrzo po naseljavanju Klementinaca biva uspostavljena Klementinska ili Hrtkovačka franjevačka misija čije je sjedište bilo u Hrtkovcima kao jačem i uglednijem klementinskom naselju, dok su Nikinci bili područno selo iste misije. Tragom arhivskih izvora, Dević je uspješno rekonstruirao prisutnost franjevaca te evidentirao imena 23 talijanska franjevačka misionara koji su tijekom pola stoljeća, od 1737. do 1788. i smrti posljednjega misijskoga prefekta fra Bernardina iz Cutigliana, služili među hrtkovačkim i nikinačkim katolicima. Razmatrane dvije župe u

tom su razdoblju predstavljale rijetka naselja s homogenim katoličkim pučanstvom na tlu Srijema, zbog čega su u jednomu dokumentu iz 1772. godine nazvani „draguljem Srijema“.

Godine 1773. Srijemska biskupija je sjedinjena s Bosansko-đakovačkom biskupijom (Đakovačka ili Bosanska) u Đakovu i otada se biskupija, sa sjedištem u Đakovu, službeno zove Đakovačka ili Bosanska i Srijemska biskupija. Za sjedinjenjem biskupija uslijedio je i dolazak biskupijskoga svećenika čiji je odnos s franjevačkim misionarima bio obilježen stalnom neslogom, trzavicama i međusobnim optuživanjima.

Tijekom složenoga procesa dugoga trajanja, a svakako do isteka XIX. stoljeća, Albanci Klementinci se postupno kroatiziraju, s time da istodobno trpe i velike demografske gubitke budući da su, nenaviknuti na klimu nizinskoga područja smještenoga među dvije velike rijeke, bili teško pogađani epidemijama kuge i kolere, zatim tuberkulozom i drugim bolestima. Usporedno s tim procesima gasio se i albanski jezik u Srijemu.

Hrvati u Hrtkovce i Nikince doseljavaju se koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća, a hrvatski kolonisti postupno pristižu i u kasnijim godinama. Nijemci su naselili Hrtkovce i Nikince kada i ostale srijemske predjele, pretežno sredinom i u drugoj polovici XIX. stoljeća, i bili su vrlo brojni: u Hrtkovcima ih je 1941. godine prebivalo 738, dok ih je u Nikincima bilo nešto manje (broj im se razlikuje od izvora do izvora). Prisutnost Nijemaca u dvjema župama okončana je izbjeglištvom uoči svršetka i progonom po svršetku Drugoga svjetskog rata, a njihova stradanja Dević također iscrpno prikazuje. Uz nabrojene,

prostor razmatranih dviju župa napuči-
vane su i druge etničke skupine (Mađari,
Rusini, Slovaci, Židovi...) koje su također
našle svoje mjesto na stranicama ove mo-
nografije.

Razdoblje socijalističke Jugoslavije
obilježeno je u prvom redu latentnom
srbizacijom, a duboke društvene i poli-
tičke promjene do kojih je došlo kon-
cem osamdesetih godina prošloga sto-
ljeća, a napose raspadom socijalističke
Jugoslavije, nisu donijele boljitak hrt-
kovačkoj i nikinačkoj župi i njihovim
župljanima. Štoviše, posljednje desetlje-
će prošloga stoljeća predstavlja najteži,
ujedno i najosjetljiviji dio prošlosti ovih
dviju župa. Tada su Hrvati, kao i drugi
katolici, bili izvrgnuti sustavnom prog-
nu koji je mnogima život u vjekovnom
zavičaju učinio neizdrživim. Svojom ne-
trpeljivošću i agresivnošću osobito su se
istaknuli Vojislav Šešelji i njegova Srpska
radikalna stranka čiji je hrtkovački ogr-
nak osnovan 1992., i kojim je činom
započela kalvarija hrtkovačkih Hrvata.
Radikali su se javno i posve otvoreno
zauzimali za protjerivanje hrtkovačkih
Hrvata, a progon hrtkovačkih Hrvata
sastavni je dio haaške optužnice pro-
tiv četničkoga vojvode Šešelja. Slikovit
primjer kušnji kojima je nesrpsko pu-
čanstvo bilo izloženo jest i pokušaj pre-
imenovanja Hrtkovaca u Srbislavce. U
svibnju 1995. bilo je provaljeno u hrt-
kovačku crkvu i pritom je podmetnut
požar, a demoliran je bio i župni ured.
Taj oblik nedvosmislene prijetnje oku-
sili su i nikinački katolici, čija je župna
crkva u nekoliko navrata (naročito teško
1992., 1993. i 1995.) bila metom ek-
splozivnih naprava.

Nakon svega, godine 2008. u Hrt-
kovicima je preostalo tek 630 katolika,

u odnosu na ukupno 3600 stanovnika,
a broj Hrvata u Nikincima spao je na
otprilike 10 % ukupnoga stanovništva.
Srbizacija sela, provođena od 1918. raz-
ličitim metodama (agrarna reforma, ko-
lonizacija, političko-upravna prekraja-
nja, otvoreni progon Hrvata...), time se
može smatrati uspješno dokončanom.

Župe Hrtkovci i Nikinci ubrajaju se
među one župe s kojima je autor, Antun
Dević, i osobno povezan, budući da je
jedan dio svoje svećeničke službe proveo
u njima: u Nikincima je župnikovao od
1971. do 1975. godine, a kraće je vri-
jeme, tijekom 1974., obnašao službu
upravitelja hrtkovačke župe. O preda-
nosti i maru kojima je obnašao službu
nikinačkoga župnika i danas zorno svje-
doči župna crkva koja je sagrađena tih
godina, kao i kapela Kraljice sv. Krunice
u Platičevu čije je unutarne uređenje
Dević potaknuo i izveo. Taj petogodiš-
nji odsječak prošlosti nikinačke župe
Dević je gradio i na vlastitom sjećanju,
kao i na brižno prikupljenoj vlastitoj
arhivi, i stoga je upravo to razdoblje
najsustavnije, najiscrpnije i najživlje pri-
kazano. Izgradnja nikinačke crkve tekla
je mukotrpno i bila opterećena brojnim
poteškoćama. Stalne materijalne tegobe
prebrođene su zahvaljujući odricanju
župljana i drugih prinosnika (uključu-
jući i one iz prekooceanskih krajeva), no
posebne probleme zadavao je pritisak ti-
jela javne sigurnosti iz Rume, uz prijete-
će protuhrvatske i protukatoličke napise
regionalnoga tiska.

Zaključno, vrijedno je napome-
nuti da je i ova župna spomenica, kao
i prethodne iz Devičeva pera, vizualno
također vrlo dojmljiva, otisnuta na pa-
piru vrsne kakvoće, tvrdo ukoričena te
opremljena s više od dvije stotine starih

razglednica i fotografija. Uz ekstenzivno prenošenje arhivskih dokumenata i drugih dokumentarnih priloga (novinskih tekstova i slično), *Župe Hrtkovci i Nikinci* ne predstavljaju tek povjesnicu dviju župa, već i zbirku vrijednih vrela koja će privući pozornost hrtkovačkih i nikinačkih zavičajnika, ali svakako i pozornost istraživača zainteresiranih za prošlost toga kraja. Pošavši vlastitim putem i nemajući drugih predšasnika, osim eventualno Emerika Gašića, Antun Dević stekao je gotovo nemjerljive zasluge svojim radom na istraživanju povijesti slavonsko-srijemskih župa. Za nadati se je da će ustrajati u svomu samozatajnom radu te priložiti još mnoge darove našoj crkvenoj povjesnici.

Branko Ostajmer

Matija Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, NIU „Hrvatska riječ“, Edicija baština, knjiga 6, Subotica, 2010., 720 str.

Naslov prvoga bunjevačko-hrvatskog znanstvenog istraživača povijesti bačkih Hrvata nesumnjivo pripada Matiji – Maći Evetoviću (Aljmaš *Imađ. Bácsalmás*/, 1894. – Subotica, 1972.). Dok je njegov osobni i profesionalno-politički angažman doista paradigmatičan za bačkoga Hrvata (dapače, i za Hrvata u dijaspori!) prve polovice XX. stoljeća (progonjen od strane mađarskih vlasti zbog panslavizma, oduševljeni Jugoslaven u vrijeme stvaranja jugoslavenske državne zajednice, razočaran velikosrpskim poimanjem Jugoslavije i priječenjem hrvatskoga nacionalno-integracijskoga razvoja bačkih Bunjevaca i Šokaca, gorljivo hrvatstvo nakon faze jugoslavenstva, nominalni pristup

režimskim strankama radi osiguranja egzistencije zbog rada u državnoj službi, otpuštanje iz službe za Horthyjeva režima, kratko prihvaćanje od strane socijalističkoga režima iz kojega uskoro biva izopćen), dotle njegov dugogodišnji neumorni kulturno-znanstveni rad, promatran s današnjega motrišta, zaslužuje iznimno poštovanje. Istraživački rad prekinuli su mu veliki povijesni lomovi – doživio je da mu tek prva monografija *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja* (Subotica, 1935; Pečuh, 2002) bude objavljena za života. Njegova druga studija *Život i rad Paje Kujundžića* tiskana mu je tek posmrtno (Subotica, 2005.), na temelju objavljenih prvih trideset nastavaka koji su pred Drugi svjetski rat izlazili kao podlistak *Subotičkih novina*, ali i to tek njezin prvi dio – novine su prestale izlaziti nakon ratnoga povratka mađarske vlasti, a drugi se dio rukopisa izgubio u ratnim i poslijeratnim godinama.

No, najtragičnija je sudbina njegove sintetske *Kulturne povijesti bunjevačkih i*